

รับมือภัยพิบัติ จัดการภัยสุขภาวะ
ปาฐกถาพิเศษ โดย ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี
ในการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ ๔
๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

ท่านประธาน และท่านสมัชชาสมาชิก ที่เคารพ

สุขภาพหรือสุขภาวะเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาทุกชนิด สมัชชาสุขภาพแห่งชาติเป็นกระบวนการที่คนไทยทุกภาคส่วน รวมตัวกันร่วมคิดร่วมทำเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดที่ว่านั้น คือ สุขภาวะของคนไทยทั้งมวล

ภัยพิบัติเป็นภัยอันใหญ่หลวงต่อสุขภาวะของคนไทย

โลกแต่เนิ่นๆ ไปเข้าสู่ยุคภัยพิบัติทั่วโลก วิกฤตการณ์ทุกชนิดกำลังเข้ามาบรรจบกัน ทั้งวิกฤตเศรษฐกิจ วิกฤตสังคม วิกฤตสิ่งแวดล้อม และวิกฤตการเมือง วิกฤตสิ่งแวดล้อมมีทั้งหมดไปของป่าไม้ ปัญหาโลกร้อน ปัญหาสุริยจักรวาลเคลื่อนเข้าไปสู่สนามพลังที่มีผลกระทบต่อโลก ภัยพิบัติมีทั้งลมพายุรุนแรง น้ำท่วม ความแห้งแล้ง แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด คลื่นสึนามิ การขาดแคลนอาหาร โรคระบาด การแย่งชิง กระจาย ตลอดจนเกิดสงครามแย่งชิงทรัพยากร

ในการเผชิญภัยพิบัติ คนไทยต้องรวมตัวกัน

ถ้าทะเลาะและแตกแยกจะยิ่งวิบัติ

ตัวอมีบ้ำซึ่งเป็นสัตว์เซลล์เดียว ยามปรกติมันอาจจะต่างตัวต่างอยู่ แต่ในสภาวะวิกฤตมันจะกระจุกตัวกัน การกระจุกหรือรวมตัวกันทำให้เผชิญวิกฤต และมีโอกาสชีวิตรอดดีขึ้น

ฉะนั้น ในการเผชิญภัยพิบัติ จัดการภัยสุขภาวะ คนไทยต้องรวมตัวกัน

การรวมตัวร่วมคิดร่วมทำเพื่อเผชิญภัยพิบัติ จัดการภัยสุขภาวะ อาจคำนึงถึงสิ่งต่างๆ ๖ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. คนไทยต้องเปลี่ยนโลกทัศน์ วิธีคิด จิตสำนึกใหม่ และตั้งอยู่ในความไม่ประมาท สังคมไทยเป็นสังคมที่ตั้งอยู่ในความประมาท เพราะอยู่ในภูมิภาคที่มีอาหารอุดมสมบูรณ์ และมีภัยธรรมชาติน้อย ไม่ตื่นตัว ไม่เตรียมตัว ไม่เรียนรู้ ก็ไม่อดตาย บัดนี้โลกเปลี่ยนไปแล้ว เป็นโลกแห่งภัยพิบัติ ถ้ายังคงไม่ตื่นตัว ไม่เตรียมตัว ไม่ใช่ข้อมูล ไม่ใช่ความรู้ จัดการไม่เป็น เราจะวิบัติ ฉะนั้น สังคมไทยต้องเปลี่ยนแปลงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดครั้งใหญ่ ให้เป็นสังคมที่ไม่ตั้งอยู่ในความประมาท ตื่นตัว เตรียมตัว สนใจใช้ข้อมูลข่าวสารและความรู้ จัดการเป็น เป็นสังคมที่มีสมรรถนะสูง จึงจะสามารถเผชิญภัยพิบัติทุกชนิดได้

๒. **ทุกชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง** ชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็งจะรับมือภัยพิบัติและจัดการภัยสุภาพะได้ดี ฉะนั้นทุกชุมชนท้องถิ่นต้องสามารถจัดการตนเองได้ ทำการสำรวจข้อมูลว่าภัยพิบัติในพื้นที่ของตนจะเกิดจากอะไรได้บ้าง จะป้องกันและรับมืออย่างไร ใครจะต้องทำอะไร จะต้องใช้เครื่องมืออะไรบ้าง จะสื่อสารให้รู้ทั่วถึงกันอย่างไร ทำการฝึกอบรมอาสาสมัครบรรเทาภัยพิบัติให้มีทักษะสูง ทำการชักชวนการเผชิญภัยพิบัติอย่างสม่ำเสมอ ถ้าทำได้ดังนี้ประเทศจะมีสมรรถนะในการรับมือภัยพิบัติ และจัดการภัยสุภาพะเต็มพื้นที่ จะบรรเทาความเสียหายจากภัยพิบัติได้อย่างมหาศาล สมรรถนะของชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็งยังเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเรื่องอื่นๆ ทุกเรื่องด้วย
๓. **มหาวิทยาลัยทุกแห่งควรมีศูนย์ศึกษาภัยพิบัติ** เพื่อศึกษาลักษณะของภูมิประเทศ และภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้น รวมทั้งวิธีการที่จะป้องกัน และการรับมือภัยพิบัติ ทั้งนี้ โดยร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่นโดยใกล้ชิด เพื่อเพิ่มสมรรถนะของชุมชนท้องถิ่นในการรับมือภัยพิบัติ และจัดการภัยสุภาพะ หากมหาวิทยาลัยทุกแห่งทำงานร่วมกับชุมชนท้องถิ่นให้เต็มพื้นที่ ประเทศจะมีสมรรถนะในการรับมือภัยพิบัติทุกชนิด
๔. **มีระบบการสื่อสารที่สื่อสารให้รู้ความจริงถึงกันโดยทั่วถึง** บัดนี้เรามีเทคโนโลยีการสื่อสารให้รู้ความจริงถึงกันโดยทั่วถึง จึงต้องมีการจัดการให้ข้อมูล ข่าวสาร ความจริง ความรู้ที่มีประโยชน์ สื่อสารถึงกันและระหว่างกันอย่างทั่วถึงทั้งสังคม ที่ผ่านมามีการสื่อสารสับสน จนไม่รู้ว่อันไหนจริงอันไหนไม่จริง ความน่าเชื่อถืออยู่ที่ไหน เรื่องนี้ควรมีข้อบัญญัติทางกฎหมายเข้ามาช่วย ตามที่จะกล่าวถึงในข้อ ๖ ระบบการสื่อสารที่ดีจะยกระดับพลังทางสังคม และพลังทางปัญญาอย่างก้าวกระโดด
๕. **เครื่องมือการตัดสินใจทางนโยบายและยุทธศาสตร์ระดับชาติ** ประเทศไทยมีปัญหาเรื่องเครื่องมือการตัดสินใจทางนโยบายและยุทธศาสตร์ระดับชาติในทุกเรื่อง เพราะระบบรัฐ ทั้งระบบราชการและระบบการเมือง เป็นระบบอำนาจไม่ใช่ระบบปัญญา ในปัญหาที่ซับซ้อนการใช้อำนาจโดยขาดปัญญาไม่ได้ผล ระบบรัฐจึงแก้ปัญหาอะไรไม่ค่อยได้ เช่น ความยากจน การขาดความเป็นธรรม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความขัดแย้งและรุนแรงที่ชายแดนใต้ จนถึงขั้นที่มีผู้เรียกว่า “รัฐล้มเหลว” ปัญหาภัยพิบัติเป็นปัญหาที่ซับซ้อนและยาก แก้ไม่ได้โดยไม่ใช่ข้อมูล ความรู้และปัญญา กลไกของรัฐอย่างเคยจึงไม่เพียงพอ

ควรมีการตั้งคณะกรรมการป้องกันภัยพิบัติแห่งชาติ ซึ่งนอกจากมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน และมีหัวหน้าส่วนงานที่เกี่ยวข้องเป็นกรรมการแล้ว ควรมีกรรมการเสียงข้างมาก มาจากข้อ ๒, ๓, ๔ ข้างต้น คือผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่เก่งๆ นักวิชาการที่มีข้อมูลและความรู้ และผู้เชี่ยวชาญในการสื่อสาร โดยมีสำนักงานคณะกรรมการเป็นหน่วยงานของรัฐที่เป็นอิสระ ที่ทำ

ให้สามารถสรรหาผู้ที่มีความสามารถสูงสุดในการบริหารยุทธศาสตร์มาเป็นเลขาธิการ และสามารถทำงานต่อเนื่องยาวนาน ไม่ใช่ส่วนราชการที่เต็มไปด้วยข้าราชการที่ไม่มีสมรรถนะ ซึ่งเสี่ยงต่อความล้มเหลว

๖. **ออกพระราชบัญญัติป้องกันภัยพิบัติแห่งชาติ** มีการรวบรวมความรู้ที่เกี่ยวกับภัยพิบัติทั้งหมดมาบัญญัติเป็นกฎหมาย เพื่อกำหนดอำนาจหน้าที่ของทุกภาคส่วน รวมทั้งการจัดตั้งคณะกรรมการป้องกันภัยพิบัติแห่งชาติตามข้อ ๕ ข้างต้น ในประเทศเยอรมนี มีกฎหมายนำท่วมในประเทศนั้นถ้าผู้ใดให้ข่าวที่ไม่จริงจะถูกตำรวจจับ! เพราะการสื่อสารข่าวที่ไม่จริงทำร้ายสังคมยิ่งนัก ในประเทศไทยไม่มีความระมัดระวังและเอาจริงเอาจังกันเลยในเรื่องสื่อสาร ความจริง

ในกระบวนการออกพระราชบัญญัติป้องกันภัยพิบัติ จะดึงสังคมทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้มีการตื่นตัว มีการใช้ข้อมูล ความรู้ และวางระบบการจัดการ กระบวนการนี้จะเพิ่มสมรรถนะของสังคมไทยในการเผชิญภัยพิบัติ

ถ้าได้ดำเนินการตาม ๖ ข้อที่เสนอนี้ประเทศไทยจะรับมือภัยพิบัติและจัดการกับภัยสุภาพะได้ดีขึ้นอย่างก้าวกระโดด และทำให้ประเทศมีสมรรถนะสูงขึ้นในการแก้ปัญหาและพัฒนาในเรื่องอื่นๆ เป็นการทั่วไปด้วย

สมัชชาสุขภาพแห่งชาติในฐานะเป็นกลไกขจัดทุกขภาวะ สร้างสุขภาพะ จึงมีความเหมาะสมทุกประการที่จะส่งเสริมให้เกิดระบบป้องกันและจัดการภัยพิบัติ เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม
